

ЕКОНОМИКО-ПРАВОВІЕ ПРОБЛЕМИ ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ПРАВОНАРУШЕНИЙ

УДК 340.133:340.12

О. М. Литвинов,
канд. екон. наук,
канд. філос. наук,
професор,

Луганський державний університет
внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка

ПРО КУЛЬТУРНО-НАЦІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ КОРУПЦІЇ (СПРОБА ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИХ МІРКУВАНЬ)

Розглянуто корупцію як явище, що є виведеною за межі культури у сферу кримінального в суспільствах первинних (креативних) культур, і як явище, природно притаманне суспільствам вторинних (імітаційних) культур. Проаналізовано загальні (психолого-біологічні) та специфічні (культурно-історичні, світоглядно-етичні та соціально-політичні) основи корупції. У цьому контексті показано деякі особливості формування й функціонування кримінально-корупційної свідомості в Україні.

Ключові слова: культурно-національні аспекти, проблеми корупції, кримінально-корупційна свідомість.

Актуальність проблеми корупції доводить саме життя, оскільки це явище вразило сучасне українське суспільство, деформуючи різні боки і сфери державного механізму, а також суспільних відносин, що може стати взагалі загрозю існуванню держави. Етимологічно поняття корупції означає «підкуп» [1, с. 366], потім набуло значення «розкладення», наприклад, Ш.-Л. Монтескьє говорить про «розкладення — *la corruption* — принципів» демократії, аристократії та монархії, що призводить до їхнього занепаду та загибелі [2, с. 254–263]. Синонімами французького «*la corruption*» та англійського «*corruption*» є «занепад», «загнивання», «розпуста», «псуття», «гниття» та т. і. [3, с. 392], що водночас може слугувати й морально-ціннісними характеристиками суспільств.

Проблеми боротьби з корупцією досліджувалися у працях багатьох вітчизняних правознавців, насамперед це І. Голосніченко, О. Дараган, О. Кальман, М. Камлик, В. Клочков, Є. Ковальов, В. Мейтус, М. Мельник, Т. Никифорець, С. Рогольський, В. Ряшко, С. Стеценко, О. Ткаченко, А. Француз та ін. Корупцію як суспільно-економічне явище і як загрозу економічній безпеці України досліджено в колективній монографії львівських науковців — викладачів університету внутрішніх справ, це З. Живко, Ю. Кіржецький, В. Прокопенко, І. Ревак, В. Франчук та ін. [4]. Політологами, соціологами та філософами ана-

лізувалися й соціальні аспекти вказаного явища, це Ш. Ватсон, Л. Герасіна, К. Малеев, Д. Мейс, Є. Невмержицький, Ф. Шульженко, В. Якушик та ін. Втім загальнокультурних характеристик і культурно-історичних витоків цього явища автори наукових публікацій торкаються опосередковано [5], є розвідки у цьому напрямку, які мають радше описовий, а не аналітичний характер [6]. Більш докладно, але під політологічним кутом зору, висвітлюється культурно-історичний аспект у дослідженні групи публіцистів, що вивчали витoki корупції на територіях колишнього соціалістичного табору [7]. Філософсько-правовий аналіз витоків цього явища, а не звичай економічний, адміністративно-правовий або кримінально-правовий, і обумовлює новизну постановки питання в цій статті.

Той факт, що боротьбу з корупцією декларують майже всі держави, свідчить про глибинні основи цього явища. Вітчизняна філософія культури доводить, що культура — це спосіб буття людини [8, с. 6], а тому культурологічний підхід, що ґрунтується на онтологічній вкоріненості будь-яких взаємовідносин, дозволяє досягнути розуміння відповідних проблем, які є захованими за судо юридичними і навіть їх більш ширшими соціальними аспектами. Культура (від *lat. cultura* — обробка, обробляння) розуміється насамперед як спосіб упорядкування людського життя. Обов'язковим елементом структури цієї категорії є норматив-

© О. М. Литвинов, 2012

ність. Складність способів взаємодії людей відбивається в концентрації їхньої специфічності, а це відокремлює й нормативне їх втілення: так, норми етичні, естетичні, правові тощо набувають своєї специфікації у відповідних сферах знання, означених предметно ще Аристотелем. Цей підхід відбиває і потреби культурного розвитку людства, і закономірності раціонального мислення, коли вони втілюються в логіці дій у відповідній сфері діяльності. Тобто етичним вимогам мають відповідати етичні дії, правовим — правові, економічним — економічні тощо. Якщо ж відбувається заміна смислової якості реакції, то це викликається частіше постійним тиском природних чинників (з причин різного роду катастроф тощо), які призводять до редукування таких дій до елементарних біологічних принципів на кшталт боротьби за існування. У наш час таке редукування продукується і примітивізованими культурами без чинників катастрофічних, але у взаємодії з більш розвиненими культурами ці свої форми намагаються втілити в термінологію тих первинних культур. Фактично йдеться про мімікрію, які мають сенс як залучення ресурсів інших культур для придбання прибутку без зусиль адекватного ступеню напрути.

Примітивізовані або імітаційні культури визначаються як культури вторинні, де превалює споживацька, а не трудова етика і де відбуваються процеси постійного відродження типів і засобів спілкування, поведінки і взаємодії, що притаманні попереднім, більш простим культурам (загальну характеристику вторинності в культурно-цивілізаційному контексті див. [9]; визначення української культури як вторинної в історичному контексті див. [10]; визначення державно-правових аспектів вторинності української культури в актуальному контексті див. [11]). У соціальному житті це породжує юридичні примари як то «сталінська» конституція 1936 р., а на інших його напрямках — інші соціальні фікції, якщо зіставляти реальні дії, факти і процеси з їхнім вербальним втіленням. З правової точки зору це є використанням влади задля досягнення певних прибутків, які мають відверто криміналізоване підґрунтя. За умов агресивності індивідуального прагматизму, що демонструють особи, які мають владні повноваження, відбувається також корозія свідомості: масовий характер переваги аморальності й цинічності на тлі бездуховності, що демонструє їхня систематичність, набуваючи ступеню необхідності, а це підносить корупційність до рівня нормативнос-

ті. Культура як спосіб упорядкування людського життя обов'язковим елементом своєї структури передбачає нормативність, тоді до такої загальнокультурної нормативності можна віднести і створення системи обміну результатами своєї праці, яка до набуття торговельних форм мала форми втілення вдячності. Цей звичай є відомим як потлач, втім у культурах вторинних до цих видів обміну включається злочинне вимагання, що конкретизується у вигляді хабарів.

Для перекваліфікації таких діянь у корупційні потрібна належність фігурантів до владних кіл, коли владні повноваження стають засобами особистого збагачення за рахунок чужої праці. Такий легкий спосіб наживи завжди був притаманним простим формам соціальної організації («закритим суспільствам»), але він долається за рахунок публічності влади в демократичних формах соціальної організації («відкритих суспільствах»). Світоглядною основою цього підходу є теорія природного права Нового часу (Т. Гоббс, Б. Спіноза, Дж. Локк, І. Кант та ін.), де вперше було обґрунтовано права кожної людини. Для представників вторинних культур ідея прав людини фактично має інший реальний зміст, занурений у пласти попередніх, більш примітивних часів, оскільки складність сучасного світу потребує серйозного інтелектуального й морального напруження. Переважання культурних домінант вторинності, тобто примітивності й імітаційності, основаних майже виключно на копіюванні та споживанні чужих ідей і форм існування, принципово заперечує креативність. Це природно надає перевагу традиційності над інноваційністю і придушує творчі потенції індивідів, а перш за все — стосується суспільного життя у громадянському та політичному сенсі, оскільки постійно здійснюється тиск індивідуальних інтересів людей з владними повноваженнями на оформлення результатів діяльності інших людей. Додатковим чинником стабілізації такого стану є постійний вплив ірраціональних способів мислення на процеси формалізації суспільного й державного життя, наприклад, відродження архаїчних принципів безальтернативного і некритичного залучення до владних структур індивідів за ознаками кривно-родинних зв'язків.

У сучасному світі для функціонування архаїчних засобів вирішення суспільних проблем використовуються засоби, які спираються на елементарну силу, і тому не можуть не бути некримінальними з точки зору правосвідомості. Надзвичайна складність ситуації полягає в тому,

що, спираючись на таку силу, кримінального характеру набувають і дії держави, яку презентують її відповідні органи, владні та правоохоронні, навіть, згідно досліджень того часу, у перші роки становлення незалежної держави організована злочинність перетворилась на «п'яту владу» [12, с. 16], що значною мірою було обумовлено збігом діяльності колишніх бандитів і колишніх партійних діячів, тобто влади, у справі пограбування країни [13, с. 29]. Тобто можемо констатувати, що окремі дії і навіть форми діянь, які в історії культури було виведено за її межі (у сферу кримінального), відроджуються і набувають розповсюдження. У цьому контексті корупція, відмивання грошей тощо є лише окремими проявами тотальної криміналізації свідомості, яка втрачає опору в ідеальних зразках. Йдеться про зразки культурні, насамперед морально-релігійні. До того ж, у нас набуття свободи за часів незалежності, але без необхідного субстанціонального імперативу відповідальності, створило ситуацію розчавлення кримінально примітивністю не тільки моральної і правової свідомості, а й елементарної раціональності. Ця кримінальна примітивність стає домінуючою і диктує свої умови в усіх сферах життя та на всіх його рівнях: від буденного до політичного. Стан у системі освіти є яскравим прикладом, але це окрема тема, хоча є й аспект, який стосується нашої проблеми, зазначимо лише, що лад, створений в Україні за часів незалежності, можна визначити як негатив-патерналізм [14].

Стосовно корупційних дій і створення відповідних умов для них у країнах вторинних культур взагалі і в Україні зокрема зробимо спробу класифікації їхніх загальних і специфічних підмурків.

I. Загальні — відбивають якості людської природи: психолого-біологічні.

II. Специфічні — відбивають особливості існування й розвитку суспільства й особистості: 1) культурно-історичні; 2) світоглядно-етичні; 3) соціально-політичні.

I. Психолого-біологічні основи кримінальної свідомості й, зокрема, свідомості корупційної стосуються природи людини взагалі. Їхніми виразниками є елементарні потреби і психолого-емоційні стани. У сучасному світі корупційні діяння знаходяться у сфері кримінальних, незважаючи на відому їхню складність у виявленні, доведенні тощо. Мабуть невикорінюваність є тяжіння людини до надбання будь-чого без зайвого напруження або взагалі без нього.

Саме цей чинник як найбільш загальний може пояснити наявність корупції в тій чи іншій мірі практично у всіх країнах світу.

II. Про культурно-історичні підмурки (II-1). Вони мають виток, які сформувалися переважно у період становлення національної свідомості й культури (XVIII—XIX ст.). Яскравим виразником тут є фольклор, де відбилися всі боки життя народу. У культурному розвитку України маємо переважно негативні приклади внутрішніх взаємин і становлення влади до свого народу. Чистосердечний побутовий «могорич» фактично набував функції улаштування певних проблем уже на рівні офіційному, втручаючись у справи економічні, політичні, адміністративні, правоводні тощо. Він стає неодмінним атрибутом життя людини як спосіб задовольнити вимоги представників влади неофіційним шляхом для отримання результату, який, втім, має офіційний статус, включаючи його юридичне оформлення. Значну роль у формуванні кримінально-корупційної свідомості та відповідної поведінки відіграла система кормління державних адміністративних і судових інстанцій, яка існувала в Російській імперії, особливо в місцевих органах влади. Тому звернемо увагу на інтенсивність відродження в Україні архаїчних і феодалістських форм взаємодії влади і громадянина (зокрема через корупційні дії) не тільки у приватноправовій сфері, а й у сфері публічноправовій, що надає таким злочинам особливої якості аж до ступеню загрози існуванню держави взагалі.

Про світоглядно-етичні основи (II-2). Їх можна розглядати і як аспект культурно-історичних, втім їхня значущість дозволяє це виокремити. Тут найсуттєвішим чинником є православ'я, ортодоксальність якого має, звичайно, й позитивні риси, але зануреність основного кола ідей в архаїку та ранньофеодалістські світоглядні орієнтири не тільки часто виглядають анахронізмом, вони, і це є головним, не мають раціонального інструментарію критичного сприйняття світу, а тому можуть слугувати основою соціокультурної динаміки в сучасному світі лише частково. Близьке за духом безіндивідуальне ставлення до світу досить яскраво відбивається і в морально-етичному аспекті, наприклад, у тяжінні ієрархії різного рівня до матеріальних благ на загальному фоні зuboжіння нації. Тут надто багато поєднує таке духовенство з аналогічного типу владою, яку окрема людина реально мало цікавить. Невипадковим тому є традиційний і майже постійний союз

православної церкви і держави. Йдеться, звичайно, не про відмову від основ віри, а про, скоріше, повернення до них як до ідеалів раннього християнства, так і до вчень отців церкви. Можна згадати ставлення Августина до держави як до зграї розбійників, якщо такі (істинно ортодоксальні ідеали) не будуть утілюватися в життя справжніх християн, можна згадати і служіння своєму народові багатьох інших праведників, пам'ять про яких залишилася.

Про соціально-політичні підмурки кримінально-корумпованої свідомості (II-3). Вони сформувалися переважно у ХХ столітті й пов'язані насамперед з тоталітарним минулим. Головною загальною причиною багатьох соціально-політичних підмурків є знищення найбільш активної та самостійної частки населення в часи панування моноідеології. Наочним відгуком такого ставлення сучасної української держави до найкращих своїх представників є масова трудова міграція сьогодні. Є підстави говорити не тільки про фізичну загибель кращих представників народу, а й моральну та, як в останньому випадку, територіальну. Ті ж, хто залишився, демонструють усьому світові неспроможність на благословенній землі налагодити достойне життя для своїх людей. Залишається також патерналістична залежність людини від влади в умовах необхідності лояльності до неї (що було посиленним за радянських часів обов'язковістю так званої партійності), а це зробило корупцію не тільки умовою процвітання, а і просто виживання. Додатковим аргументом, що його неможливо відкинути, є стрімке скорочення населення (де красномовними показниками є значне перевищення смертності над народжуваністю і середній термін життя сучасного українця) і його масове зубожіння. Цинічність і аморалізм ситуації, крім неправедних статків можновладців, стають їхні ж законодавчо затверджені привілеї, які сучасний литовський правознавець А. Вайшвіла цілком справедливо називає «агресією проти суспільства» [15, с. 294]. А у Ш. Монтеск'є знаходимо два види корупції як «розбещеності»: «коли люди не дотримуються законів» і «коли вони стають розбещеними від самих законів». Його сумним висновком є такий, що у другому випадку ця «хвороба є невиліковною, оскільки причина її міститься в самих ліках» [2, с. 234].

Однією з фундаментальних причин, що обумовлює нерозвиненість раціональних структур свідомості і гальмує процеси втілення гуманістичної спрямованості культурного розвит-

ку, є екзистенціаль страху. Ця причина присутня в кожному з названих основ. З цієї точки зору культурно-історичні коріння корупції знаходимо в обоженні влади як носія сили й організатора спільного життя і яке є також характеристикою суспільств архаїчних. Витоки такого ставлення — в ритуальному жертвоприношенні з метою задобрити богів, тобто стихії, якими уявлялися й природні явища, і явища соціальні. Це є формою уявного упередження можливих негативних наслідків реальних або також уявних подій. Такий страх було подолано у західній цивілізації шляхом раціоналізації життя. Найбільш важливими та дійовими інструментами у сфері духовній стала наука, у сфері практичних відносин — економіка, у сфері регулювання соціальних відносин — право. Позбавлення від страху в житті соціуму пов'язане з розширенням свободи на різні сфери життя: раціональне пізнання впливало і на релігію, і на етику, і на право, яке поступово набувало змісту, пов'язаного зі свободою кожного індивіда, а сила жорстка, фізична трансформувалася в силу переконання, що презентує інтерес кожної людини.

Ареал східних культур, головною якістю яких є традиційність, продовжує спиратися на страх та ірраціоналізм, постійно відновлюючи архаїчні форми вирішення проблем, оскільки вони є звичними, а тому і зручними. Природне тяжіння до економії зусиль і збереження сили з метою виживання підсвідомо переноситься на соціальне життя як небажання та відмова від інтелектуального та морального напруження, тим більше, що споглядання на рівні буденної свідомості показує перевагу такого способу поведінки і дії.

Наша історія останнього століття — це значною мірою ірраціональне, концентроване до неймовірних ступенів жорстокості та трагізму у прикладах 1920-х — 1950-х років, те, що у термінології політології і правознавства отримало назви «тоталітаризму», «порушення прав людини» тощо, в істориків — «геноцид», голодомор», «культ особи». Держава виступала монстром, що пожирала всіх, хто не може принести їй жертву, яка б її задовольнила. Жертвували всім: достоїнством, батьками, життям. Величезна концентрація страху відродила багато архаїчних форм існування, оскільки їхньою першочерговою функцією було елементарне виживання, включаючи виживання за рахунок загибелі іншого. Певною мірою й корупційні дії є такими, оскільки спотворюють природну течію життя і роблять її фактичною фіктивною, але жертви — реальними.

І ця влада звикла до жертв, без яких не могла й досі не може існувати [16, с. 202–209]. На всіх своїх щаблях вона приймає ці пожертвування, які набули різноманітних форм, включаючи корупційні. Форми жертвоприношення вироблялися століттями і мають вигляд від елементарного задобрювання начальників подарунками на свята, дні народження тощо, ритуальне вирішення своїх проблем через надання їм послуг і матеріальних благ до прямого чи непрямого тиску носія влади на звичайного громадянина. Людина ж, яка не виконує вимог суспільства вторинних культур щодо жертвоприношення (тобто корупційних дій), зазнає тиску з боку цього суспільства, часто через державні установи й з використанням юридичного інструментарію, який мімікрує під правові дії. Таким чином, кримінально-іраціональна нормативність стає симулякром нормативності культурно-раціональної, що є також однією з ознак вторинності культури в державно-правовому аспекті.

Висновки з вищевикладеного можуть бути такими.

На рівні (I) психолого-біологічному (загальному) проблема корупції виглядає як така, що не може бути вирішеною, оскільки буде обов'язково виведеною з правового поля в поле суто індивідуальної взаємодії незалежно від термінології, що її супроводжуватиме. А враховуючи загальний низький стан моралі й умови існування в суспільстві, що належить до вторинних культур, ця психологічна установка підкоряє собі й дії, які навіть офіційно мають статус суспільно-значущих, насамперед державних. Це змішування смислових значень сприяє вноормуванню корупційного мислення.

На рівні (II) специфічних основ корупційної свідомості та дій. Вони можуть бути скорегованими засобами, виробленими впродовж культурного розвитку людства, і частково (у випадку II–1) вже долаються у зв'язку з широким розповсюдженням складних технічних засобів фіксації дій осіб із владними повноваженнями (наприклад, аудіо-та відео-пристрої тощо). В економічній сфері такими засобами стають вимоги обов'язкової прозорості діяльності та інформаційної відкритості, які набувають статусу стандартів економічної діяльності, наприклад, як зазначають вітчизняні дослідники, «...як в ЄС, так і у США вимоги до прозорості діяльності компаній з кожним роком підвищуються» [17, с. 157].

Але найскладнішими у плані подолання виглядають світоглядно-етичні основи (II–2),

оскільки елемент сакральності робить їх майже недоторканими в аспекті корегування, а звідси питання критичності й можлива вимога відкритості може сприйматися задалегідь як певне «посягання» на цю сферу, що надає апологетам нинішнього *status quo* абсолютної переваги. Втім звернення до найбільш авторитетних текстів спадщини християнської думки дозволить апелювати й до загальногуманітарних цінностей індивідуалістичного гатунку. Щодо ж соціально-політичних основ корупційності (II–3), то декларування відданості демократичним ідеалам сучасною владою дозволяє впливати на процеси, що відбуваються, суттєве значення має й тиск світової спільноти. Ключовими ж поняттями стають поняття прав людини і громадянського суспільства, які повинні бути автентичного смислу через наповнення реальним змістом. Реальні успіхи та переваги країн первинних культур (у правовому сенсі перш за все), у тому числі й в економіці, незважаючи на кризові явища сьогодення, є не тільки прикладом для інших, а й конкретним дороговказом.

Список використаної літератури

1. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. — К. : Рад. енциклопедія, 1975. — 776 с.
2. Монтескьє Ш. О дусе законів / Ш. Монтескьє // Избранные произведения. — М. : Госполитиздат, 1955. — С. 159–734.
3. Головатий С. П. Верховенство права : у 3-х кн. / С. П. Головатий. — К. : Фенікс, 2006. — Кн. перша. Від ідеї — до доктрини. — 623 с.
4. Корупція: теоретико-методологічні засади дослідження / кер. авт. кол. І. О. Ревак. — Львів : ЛьвДУВС, 2011. — 220 с.
5. Костенко О. М. Культура і закон — у протидії злу / О. М. Костенко. — К. : Атика, 2008. — 352 с.
6. Омельченко С. Корупція з точки зору різних культур світу / С. Омельченко // Предпринимательство, хозяйство и право. — 2000. — № 3. — С. 54–57.
7. Мілер В. Звичаєва корупція? Громадяни та уряд у посткомуністичній Європі / В. Мілер, О. Гределанд, Т. Кошечкіна. — К. : Вид-во «К.І.С.», 2004. — 264 с.
8. Шинкарук В. Передмова / В. Шинкарук, Є. Бистрицький // Феномен української культури: методологічні засади осмислення. — К. : Фенікс, 1996. — С. 5–8.
9. Павленко Ю. В. Історія світової цивілізації: Соціокультурний розвиток людства / Ю. В. Павленко. — К. : Либідь, 1996. — 360 с.

10. Sevchenko I. *Ukraine between East and West : Essays on Cultural History to the Early Eighteenth Century* / I. Sevchenko. — Edmonton-Toronto, 1996. — 341 p.

11. Литвинов О. М. Проблеми державності в сучасному соціокультурному контексті України / О. М. Литвинов // Відродження української державності: проблеми історії та культури : матеріал. Міжнар. наук. конф. — Одеса : Изд-во «Черноморье», 1996. — Ч. 1. — С. 131–132.

12. Євдокимов В. Світло і тінь «п'ятої влади» / В. Євдокимов // Розбудова держави. — 1997. — № 2. — С. 15–17.

13. Мейсон Д. Українська клептократія / Д. Мейсон // Політична думка. — 1994. — № 4. — С. 29–31.

14. Литвинов О. М. Народження негативпатерналізму: щодо біди, що насувається на нашу країну, або про принципи навчання по-українськи / О. М. Литвинов // Вісник Дніпропетр.

нац. ун-ту : Філософія. Соціологія. Політологія. — 2007. — Вип. 15. — С. 285–292.

15. Вайшвила А. Правовой персоналізм як аксіологічна теорія і як методологія правопонимання в сучасному демократичному суспільстві / А. Вайшвила // Проблеми філософії права : сб. ст. / [под ред. А. Н. Литвинова] ; МВД України, Луганск. гос. ун-т внутр. дел. — Луганск, 2006. — С. 285–305.

16. Пролеєв С. В. *Метафізика влади*. / С. В. Пролеєв. — К. : Наук. думка, 2005. — 324 с.

17. Розовский Б. Г. Гармонизация законодательства о внешнеэкономической деятельности в контексте международной интеграции Украины (методика исследования НИР) / Б. Г. Розовский, О. А. Ашурков // Экономика и право. — 2005. — № 3. — С. 148–160.

Стаття надійшла до редакції 09.10.2012 р.

УДК 346.2

Д. О. Жоравич,
адвокат,
Харківська обласна
колегія адвокатів

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ОБМЕЖЕНЬ СВОБОДИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДЯН

У статті розглянуто проблеми правового забезпечення обмежень свободи підприємницької діяльності суб'єктивного характеру на основі аналізу національних і міжнародних правових актів у сфері протидії корупції.

Ключові слова: свобода підприємницької діяльності, обмеження суб'єктивних прав, корпоративні права.

Свобода підприємництва передбачає можливість особи вирішувати, чи займатися підприємницькою діяльністю та вільно її обирати, забезпечення кожному підприємцю можливості без дискримінації визначити вид діяльності, способи її здійснення, часові та територіальні межі втілення власних здібностей. За своєю природою право на підприємницьку діяльність є невідчужуваним і, по суті, передбачає забезпечення кожному рівних можливостей для його реалізації. У той же час «свободу» не слід ототожнювати зі «вседозволеністю».

Гарантуючи свободу підприємництва, держава шляхом правового регулювання визначає межі допустимої свободи, тобто окреслює своєрідний «коридор варіантної поведінки» для підприємця. З метою створення оптимального середовища для всіх учасників ринку держава, в рамках здійснюваної державної економічної політики, за допомогою певних важелів, перелічених у ст. 10 ГК України, формує єдині, рівні для всіх умови здійснення господарської діяльності (у тому числі й підприємницької), які сприяють досягненню необхідного балансу

© Д. О. Жоравич, 2012